

DREPT CIVIL
- MOȘTENIREA -

CORNELIU TURIANU

ALEXANDRU ȚICLEA

**DREPT CIVIL
- MOȘTENIREA -**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2014

Colecția ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ADMINISTRATIVE

Redactor: Monica Stoian
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TURIANU, CORNELIU

Drept civil : moștenirea / Corneliu Turianu, Alexandru
Țiclea. - București : Editura Universitară, 2014

ISBN 978-606-28-0055-0

I. Țiclea, Alexandru

347.65/.68

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062800550

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2014
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

CAPITOLUL I. PROBLEME GENERALE PRIVIND	
MOȘTENIREA	13
§1. Noțiuni generale	13
1. Noțiunea de moștenire	13
2. Felurile de moșteniri	15
§2. Caracterele juridice ale transmisiunii succesorală	19
1. Trăsăturile specifice ale transmisiunii succesorală	19
2. Principiul unității și indivizibilității moștenirii	22
§3. Deschiderea moștenirii	25
1. Preliminarii	25
2. Data deschiderii moștenirii	26
3. Locul deschiderii moștenirii	28
CAPITOLUL II. CONDIȚIILE GENERALE ALE	
DREPTULUI DE A MOȘTENI	33
§1. Noțiune și enumerare	33
1. Noțiune	33
2. Enumerarea condițiilor	33
§2. Capacitatea succesorală	34
1. Reglementare	34
2. Persoanele care au capacitate succesorală	34
3. Persoanele dispărute	39
4. Persoanele juridice	40
5. Persoane care nu au capacitate succesorală	41
§3. Nedemnitățile succesorală	44
1. Definiție	44

2. Cazurile de nedemnitate	44
A. Nedemnitatea de drept	45
B. Nedemnitatea judiciară	46
3. Efectele nedemnității	48
§4. Vocația (chemarea) succesorală	49
1. Noțiune	49
2. Vocația succesorală generală și concretă	50
3. Limitarea vocației succesorale	50
CAPITOLUL III. MOȘTENIREA LEGALĂ	51
§1. Devoluțiunea legală a moștenirii	51
1. Noțiune	51
2. Forme ale devoluțiunii moștenirii	51
§2. Principiile devoluțiunii legale a moștenirii	54
1. Principii călăuzitoare ale devoluțiunii legale	54
2. Organizarea tehnică juridică a principiilor devoluțiunii legale. Excepții de la aceste principii	55
3. Ordinea de preferință între rude	56
B. Gradul de rudenie	58
§3. Reprezentarea succesorală	60
1. Natura juridică și rostul instituției	60
2. Cazurile în care reprezentarea este admisă	62
3. Condițiile reprezentării	63
4. Efectele reprezentării	64
B. Împărțirea pe tulpini	65
C. Modul cum se produc efectele reprezentării	67
§4. Reguli speciale aplicabile diferitelor categorii de moștenitori legali	67
1. Preliminarii	67
2. Vocația succesorală izvorâtă din rudenie	68
A) Clasa descendenților (clasa întâi)	68
B) Clasa ascendenților privilegiați și a colateralilor privilegiați (clasa a doua)	70
C) Clasa ascendenților ordinari (clasa a treia)	76
D) Clasa colateralilor ordinari (clasa a patra)	77

3. Vocația succesorală legală a soțului supraviețuitor	77
A. Condiții	78
B. Câtimea drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor	80
C. Caracterele juridice ale dreptului succesoral al soțului supraviețuitor	83
D. Drepturile succesoriale accesorii ale soțului supraviețuitor	84
E. Natura juridică a drepturilor accesorii	86
F. Dreptul vremelnic de abitație	87
§5. Moștenirea vacantă	89
1. Reglementare	89
2. Noțiunea de „moștenire vacantă”	90
3. Beneficiarii moștenirilor vacante	91
CAPITOLUL IV. MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ	94
§1. Devoluțiunea moștenirii prin act juridic	94
§2. Testamentul	95
1. Testamentul - formă juridică prin care se dispune pentru cauză de moarte de bunurile moștenirii	95
3. Conținutul testamentului	98
4. Condițiile de fond pentru validitatea testamentului	102
A. Capacitatea de a dispune și de a primi prin testament	102
B. Incapacitățile speciale de a primi prin testament	107
C. Viciile voinței testatorului	111
D. Cauza testamentului	116
5. Condițiile de formă pentru validitatea testamentului	118
A. Forma scrisă	118
B. Interdicția testamentului conjunctiv	121
6. Diferite feluri de testamente	121
A. Testamentul olograf	122
B. Testamentul autentic	127
C. Testamentele privilegiate	130
D. Testamentul având ca obiect sume de bani, valori sau titluri de valoare	133
E. Testamentul făcut de un testator român în străinătate	134

CAPITOLUL V. PRINCIPALELE DISPOZIȚII CUPRINSE ÎN TESTAMENT	135
§1. Legatul	135
1. Precizări prealabile	135
2. Noțiunea de „legat”	136
3. Desemnarea legatarului	136
4. Clasificarea legatelor	138
5. Cauzele de ineficacitate a legatelor	144
A. Nulitatea legatelor	144
B. Caducitatea legatelor	145
C. Revocarea legatelor	147
6. Dreptul de acrescământ	149
§2. Dezmoștenirea	152
1. Noțiune	152
2. Felurile dezmoștenirii	153
3. Efectele dezmoștenirii	154
4. Nulitatea dezmoștenirii	154
§3. Execuțiunea testamentară	155
1. Noțiune	155
2. Atribuțiunile executorului testamentar	156
3. Încetarea execuțiunii testamentare	157
CAPITOLUL VI. LIMITELE DREPTULUI DE A DISPUNE DE BUNURILE MOȘTENIRII	158
§1. Precizări prealabile	158
1. Rațiunea reglementării	158
2. Enumerare	158
§2. Interdicția încheierii unor pacte asupra unei moșteniri viitoare	159
1. Noțiune	159
2. Condiții	160
§3. Interdicția substituțiilor fideicomisare și a liberalităților reziduale	162
1. Substituțiile în Codul civil actual	162
2. Noțiunea și elementele substituției fideicomisare	162
3. Libertățile reziduale	164

§4. Interdicția actelor juridice care încalcă rezerva succesorală	165
1. Justificarea interdicției	165
2. Noțiunea și caracterele juridice ale rezervei succesorale	166
3. Moștenitorii rezervatari	168
4. Cotitatea disponibilă specială a soțului supraviețuitor în concurs cu copiii dintr-o căsătorie anterioară a defunctului	170
5. Masa succesorală. Calculul rezervei și cotității disponibile	173
6. Imputarea liberalităților și cumulul rezervei cu cotitatea disponibilă	176
7. Reducțiunea liberalităților care încalcă rezerva succesorală	178
CAPITOLUL VII. TRANSMISIUNEA MOȘTENIRII	183
§1. Patrimoniul defunctului - obiect al transmisiunii succesorale ..	183
1. Preliminarii	183
2. Activul moștenirii	184
3. Pasivul moștenirii	185
§2. Transmisiunea activului moștenirii	186
1. Transmisiunea universală și cu titlu universal	186
2. Transmisiunea cu titlu particular	187
§3. Transmisiunea pasivului moștenirii	187
1. Precizări prealabile	187
2. Moștenitorii care au obligația de a suporta pasivul moștenirii ..	188
3. Întinderea răspunderii moștenitorilor pentru pasivul moștenirii	188
§4. Dobândirea posesiunii moștenirii	189
1. Considerații introductive	189
2. Dobândirea de drept a posesiunii de către moștenitorii legali sezinari	190
3. Trimiterea în posesie a moștenitorilor legali nesezinari	191
4. Predarea legatelor	191
§5. Retransmiterea moștenirii	193
CAPITOLUL VIII. DREPTUL DE OPȚIUNE SUCCESORALĂ	195
§1. Probleme generale	195
1. Dreptul subiectiv de opțiune succesorală	195

2. Subiectul dreptului de opțiune succesorală	196
3. Caracterele juridice ale actului de opțiune succesorală	199
4. Prescripția dreptului de opțiune succesorală	202
§2. Acceptarea moștenirii	207
1. Considerații introductive	207
2. Acceptarea voluntară	209
3. Acceptarea forțată	213
4. Efectele acceptării	214
§3. Inventarul bunurilor și măsurile speciale de conservare a lor ..	214
1. Întocmirea inventarului	214
2. Procesul-verbal de inventariere	215
3. Măsurile speciale de conservare a bunurilor	215
4. Măsurile speciale privind sumele de bani și alte valori	216
§4. Renunțarea la moștenire E	217
1. Noțiuni	217
2. Condițiile cerute pentru renunțarea la moștenire	217
3. Efectele renunțării la moștenire	220
4. Revocarea renunțării la moștenire	221
CAPITOLUL IX. PROCEDURA SUCCESORALĂ	
NOTARIALĂ	223
§1. Reglementarea și caracterele procedurii succesoriale notariale	223
1. Reglementarea procedurii succesoriale notariale	223
2. Caracterele procedurii succesoriale notariale	224
3. Caracterul facultativ al procedurii succesoriale notariale	226
§2. Competența notarului public și deschiderea procedurii succesoriale	227
1. Competența notarului public	227
2. Deschiderea procedurii succesoriale notariale	230
3. Măsuri de conservare a bunurilor moștenirii și administrarea lor .	231
§3. Desfășurarea procedurii succesoriale	232
1. Citarea moștenitorilor	232
2. Operațiunile efectuate de notarul public	232

3. Eliberarea certificatului de moștenitor	233
§4. Suspendarea procedurii succesorală	234

CAPITOLUL X. DOVADA CALITĂȚII DE MOȘTENITOR 236

§1. Mijloacele de dovadă a calității de moștenitor	236
1. Certificatul de moștenitor	236
A. Caracterele juridice și funcția certificatului de moștenitor	237
B. Puterea doveditoare a certificatului de moștenitor	243
2. Alte mijloace de probă admise de lege	246
§2. Petiția de ereditate	249
1. Noțiunea și caracteristicile petiției de ereditate	249
2. Efectele petiției de ereditate	251
3. Termenul de prescripție	253

CAPITOLUL XI. NDIVIZIUNEA ȘI ÎMPĂRȚEALA MOȘTENIRII 254 |

§1. Indiviziunea moștenirii	254
1. Noțiunea de indiviziune succesorală	254
2. Regimul juridic al indiviziunii succesorală	255
3. Imprescriptibilitatea dreptului de a cere ieșirea din indiviziune	258
§2. Partajul succesoral	260
1. Noțiuni generale	260
2. Cererea de împărțeață a moștenirii	265
3. Obiectul împărțelii	267
4. Lichidarea pasivului succesoral	271
5. Raportul succesoral	275
A. Raportul donațiilor	276
B. Raportul datoriilor	284
6. Formele partajului	286
A. Partajul convențional	286
B. Partajul judiciar	288
7. Efectele partajului	293
8. Obligația de garanție între comoștenitori	294
9. Dreptul creditorilor de a interveni la partajul succesoral	295
10. Desființarea partajului	296

§3. Partajul de ascendent	298
1. Noțiuni generale	298
2. Cerințele de formă ale partajului de ascendent	299
3. Cerințele de fond ale partajului de ascendent	299
4. Efectele partajului de ascendent	301
5. Cauze de ineficacitate a partajului de ascendent	302
XII. ANEXA 1. TESTE GRILĂ	304
RĂSPUNSURI	358

CAPITOLUL I

PROBLEME GENERALE PRIVIND MOȘTENIREA

§1. NOȚIUNI GENERALE

1. Noțiunea de moștenire

Dreptul civil cuprinde în rețeaua normelor sale întreaga viață a omului, de la naștere, ba chiar de la concepțiune până la moarte, și urmarea ei asupra patrimoniului, adică *moștenirea*, denumită și „succesiune” sau „ereditate”.

Potrivit art.953 din Codul civil – Legea nr.287/2009 (republicată), „*Moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă*”. Prin urmare, regulile care guvernează moștenirea se pot aplica numai în cazul morții unei persoane fizice, nu și în cazul existenței unei persoane juridice¹.

În conformitate cu art.557 alin.1 C.civ., moștenirea (legală sau testamentară) reprezintă unul dintre modurile de dobândire a dreptului de proprietate.

¹ Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol.I, *Moștenirea legală*, ed. a III-a actualizată și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p.19.

Legiuitorul utilizează, ca sinonim al termenului de „moștenire”, și pe cel de „succesiune”. În alte texte, Codul civil vorbește de „moștenire” și „moștenitor” sau de „ereditate” și „ereditate”.

Termenul de succesiune are un *înțeles larg*, ce depășește înțelesul termenilor de „moștenire” sau „ereditate”. În acest înțeles larg, prin „succesiune” este desemnată orice transmisiune de drepturi – universală, cu titlu universal sau cu titlu particular –, între vii (*inter vivos*) sau din cauză de moarte (*mortis causa*).

Stricto sensu termenul de succesiune are două înțelesuri:

a) În primul rând, „succesiunea”, „ereditatea” sau „moștenirea” este *transmisiunea patrimoniului unei persoane fizice decedate la una sau la mai multe persoane în viață*. În acest înțeles, se spune că o persoană succede alteia sau o moștenește.

Moștenirea este, așadar, o transmisiune – transmisiunea unui patrimoniu². Trebuie însă observat că uneori patrimoniul defunctului este transmis pe fracțiuni, către diferiți succesori, caz în care fiecare dintre aceștia dobândește, cu titlu universal, partea din moștenire ce i se cuvine.

² Întrucât nu există o definiție legală a noțiunii de „patrimoniu”, literatura juridică a încercat să suplinească această lacună, impunându-se definiția potrivit căreia „patrimoniul este totalitatea drepturilor și obligațiilor care au valoare economică, aparținând unui subiect de drept” (C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All Beck, București, 1996, p.522; C. Bârsan, *Drept civil. Drepturi reale*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p.6). Într-o altă opinie, s-au inclus în definiția patrimoniului nu doar toate drepturile și obligațiile patrimoniale aparținând unei persoane, ci și bunurile la care se referă aceste drepturi. Acest punct de vedere a fost criticat, arătându-se că nu se ține seama de faptul că patrimoniul, fiind o sumă de valori, este distinct de bunurile care îl compun, iar referirea la drepturi înseamnă includerea implicită a bunurilor în cuprinsul noțiunii de patrimoniu (C. Bârsan, *op.cit.*, p.6). Indiferent de definițiile propuse pentru noțiunea de patrimoniu, determinarea cu exactitate a conținutului patrimoniului se conturează examinându-se elementele patrimoniului și caracterile sale juridice (V. Păulea, C. Turianu, *Dreptul de proprietate*, vol. I, Ed. Wolters Kluwer, București, 2009, p.11 și urm.).

Moștenirea propriu-zisă constă, prin urmare, în transmisiunea unui patrimoniu, indiferent dacă acesta trece fără a fi fracționat sau pe părți.

Pe de altă parte, patrimoniul fiind alcătuit nu numai din drepturi, ci și din obligații, urmează să distingem transmisiunea activă, adică a drepturilor, de aceea a obligațiilor, transmisiunea pasivă.

Oricare ar fi însă concepția pe care o avem despre patrimoniu, acesta nu se poate transmite cât timp titularul său trăiește dacă el este o persoană fizică. Transmisiunea prin acte între vii, în acest caz, nu poate avea ca obiect decât bunuri privite izolat (*ut singuli*).

b) Într-un al doilea înțeles, derivat din primul, „succesiunea”, „ereditate” sau „moștenirea” desemnează patrimoniul transmis din cauză de moarte (*mortis causa*); în acest sens, se spune că moștenirea sau succesiunea este vacantă. Tot astfel, se vorbește de succesiune mobilă sau imobilă.

Cu alte cuvinte, termenul de „succesiune”, „ereditate” sau „moștenire” desemnează atât transmisiunea din cauză de moarte (*mortis causa*), cât și obiectul acestei transmisiuni.

2. Felurile de moșteniri

În dreptul român, moștenirea se transmite, în puterea legii sau a testamentului³, în chiar clipa când persoana fizică încetează din viață, nefiind nevoie, pentru ca această transmisiune să se săvârșească, de nicio manifestare de voință din partea succesibilului.

Știm că în ce privește persoanele fizice, cât timp titularul trăiește, patrimoniul nu se poate transmite. Intransmisibil, în

³ Potrivit art.955 alin.1 C.civ., „*Patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament*”. Așadar, moștenirea poate fi legală sau testamentară.

această măsură⁴, prin acte între vii, patrimoniul trece la moartea titularului asupra moștenitorilor sau legatarilor.

Prin urmare, moștenirea, succesiunea sau ereditatea poate fi, după izvorul ei, legală sau testamentară.

a) Moștenirea este denumită *legală* atunci când transmiterea ei din cauză de moarte se săvârșește în puterea legii.

Ea se mai numește în acest caz și moștenire *ab intestat*, deoarece nu privește decât patrimoniile celor ce au murit fără a face vreun testament (*intestati*).

Altfel spus, moștenirea legală intervine numai atunci când cel care lasă moștenirea nu a dispus prin testament de bunurile sale în favoarea unei sau mai multor persoane (art.955 alin.1).

b) În cazul în care defunctul a dispus de averea sa, pentru timpul când nu va mai fi, prin unul sau mai multe acte unilaterale de ultimă voință numite legate, moștenirea se numește *testamentară*, căci legatele nu se pot face decât prin testament. În acest caz, moștenitorii sunt desemnați chiar de cel care lasă moștenirea.

Persoana decedată al cărei patrimoniu se transmite pe cale de moștenire (succesiune sau ereditate) se numește și *de cujus* (prescurtare a formulei romane *is de cujus successione agitur* – cel despre a cărui moștenire este vorba).

Persoanele care dobândesc, în tot sau în parte, patrimoniul celui care lasă moștenirea se numesc *moștenitori*.

Ei se mai numesc *succesori* sau *erezi* în cazul succesiunii legale; *legatari*⁵ în cazul succesiunii testamentare, fiindcă obiectul dobândirii lor este legatul.

⁴ În caz de reorganizare, patrimoniul persoanelor juridice se poate transmite, în tot sau în parte, prin acte între vii (art.232-242 C.civ.).

⁵ Legatarul poate fi: universal, cu titlu universal sau cu titlu particular ori singular, după cum este chemat: la întreg patrimoniul; la o fracțiune din acesta; numai la bunuri singulare, anume determinate.

c) Trebuie arătat că moștenirea se transmite fie numai în temeiul legii, fie numai în temeiul voinței celui care lasă moștenirea manifestată într-un testament. Sunt însă și cazuri când moștenirea se transmite parțial în temeiul testamentului și parțial în temeiul legii.

Coexistența moștenirii legale cu cea testamentară este prevăzută de art.955 alin.2 C.civ., conform căruia „O parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală”. Această opțiune a legiuitorului chiar se impune în ipoteza existenței moștenitorilor rezervatari⁶.

De exemplu, dacă testatorul a făcut legate cu titlu particular, patrimoniul se transmite moștenitorilor legali, care însă vor fi obligați să execute legatele; dacă obiectul legatului este un drept real asupra unui bun individual determinat, legatarul îl va dobândi direct de la defunct și nu va trece moștenitorilor legali, care desigur vor culege cealaltă parte a patrimoniului succesoral⁷. Dacă legatele nu epuizează întregul patrimoniu, devoluțiunea moștenirii va fi testamentară în limitele acestor legate și legală în rest. Dacă însă prin testament se epuizează întreaga moștenire sau dacă testatorul a instituit unul sau mai mulți legatari universali⁸, devoluțiunea moștenirii va fi numai testamentară.

⁶ A se vedea M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei, București, 1966, p.53; Fr. Deak, R. Popescu, *op.cit.*, p.24-26.

⁷ Art.1059 C.civ. prevede drepturile legatarului cu titlu particular: „(1) Legatarul cu titlu particular al unui bun individual determinat dobândește proprietatea acestuia de la data deschiderii moștenirii. (2) Legatarul cu titlu particular al unor bunuri de gen este titularul unei creanțe asupra moștenirii. Dacă testatorul nu a prevăzut altfel, cel însărcinat cu executarea acestui legat este obligat a preda bunuri de calitate medie”.

⁸ Art.1056 alin.1 C.civ. definește legatul cu titlu universal: „dispoziția testamentară care conferă uneia sau mai multor persoane vocație la o fracțiune a moștenirii”.

În situația existenței moștenitorilor rezervatari – care constituie regula în materie –, chiar și împotriva voinței testatorului, aceștia beneficiază de partea de moștenire corespunzătoare rezervei și numai pentru rest devoluțiunea va fi testamentară.

Din considerentele de mai sus expuse, rezultă că este posibilă și coexistența calității de moștenitor legal cu cea de legatar. De altfel, conform art.1102 alin.2 C.civ., *„Legatarul chemat la moștenire și ca moștenitor legal își va putea exercita opțiunea în oricare dintre aceste calități. Dacă, deși nu a fost încălcată rezerva, din testament rezultă că defunctul a dorit să diminueze cota ce i s-ar fi cuvenit legatarului ca moștenitor legal, acesta din urmă poate opta doar ca legatar”*.

d) În situații normale, o moștenire este culeasă în nume propriu sau prin reprezentare, de către succesorii legali și (sau) testamentari.

Dacă însă succesorii unui alt moștenitor decedat reclamă partea acestuia din urmă (drepturile sale succesoriale) față de un defunct anterior, atunci se pune problema moștenirii prin retransmitere. Acești succesori, reclamanți ai drepturilor succesoriale ale *de cuius*-ului lor decedat, față de cel decedat anterior, capătă o calitate specială, respectiv „moștenitor prin retransmitere”, în raport cu prima succesiune. De aceea, doctrina a creat instituția moștenirii prin retransmitere⁹.

Prin mecanismul retransmiterii se pot ivi situații în care o persoană moștenește prin retransmitere o altă persoană față de care nu are vocație succesorală. De exemplu, soția supraviețuitoare a celui decedat înainte să accepte moștenirea (în interiorul termenului de 6 luni) de la tatăl său, va putea accepta ea această moștenire, astfel încât prin retransmitere nora își va putea moșteni

⁹ Pentru analiza unor aspecte ale acestei instituții, a se vedea D. Cimpoieru, *Moștenirea prin retransmitere*, în „Dreptul” nr.4/1995, p.28-30.

indirect socrul, deși conform legii nu are vocație succesorală (facem precizarea că, în această ipoteză, discutăm despre succesiunea legală, iar nu despre cea testamentară). Bi-neînțeleș, soția supraviețuitoare trebuie să îndeplinească toate celelalte condiții pentru a-și moșteni soțul. Această situație însă nu este contrară legii succesoriale, deoarece ea moștenește, indirect, prin intermediul succesoriului defunctului care ulterior decedează și el.

§2. CARACTERELE JURIDICE ALE TRANSMISIUNII SUCCESORALE

1. Trăsăturile specifice ale transmisiunii succesoriale

Am văzut că moștenirea (succesiunea sau ereditatea) este *transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate la una sau mai multe persoane în viață*.

Din această definiție rezultă că moștenirea este o transmisiune din cauză de moarte și, totodată, este și o transmisiune universală.

Pe de altă parte, în transmisiunea succesorală patrimoniul este privit ca fiind unitar și, în principiu, indivizibil.

Drept urmare, și transmisiunea succesorală va fi unitară și, într-un anumit sens, indivizibilă¹⁰.

a) *Transmisiunea moștenirii este o transmisiune din cauză de moarte (mortis causa)*, în sensul că ea se săvârșește din cauza și la data morții persoanei fizice.

În opoziție cu transmisiunile prin acte între vii, care se săvârșesc în timpul vieții subiectului de drepturi, avem, așadar, transmisiunea din cauză de moarte: *moștenirea*.

¹⁰ B. Pătrașcu, I. Genoiu, *Moștenirea și felurile ei*, în M. Uliescu (coord.), *Noul Cod civil. Studii și comentarii*, vol.II, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 589-594.

Prin moarte se înțelege încetarea din viață a unei persoane fizice – constatată fizic sau declarată judecătorește – deoarece numai decesul unei ființe umane poate deschide moștenirea.

Încetarea existenței unei persoane juridice nu poate niciodată să aibă acest efect¹¹.

b) *Transmisiunea moștenirii este o transmisiune universală*, deoarece are ca obiect o universalitate juridică¹²: patrimoniul defunctului.

¹¹ În cazul persoanei juridice, destinația bunurilor după lichidare este prevăzută de art.249 C.civ.: „(1) Oricare ar fi cauzele dizolvării, bunurile persoanei juridice rămase după lichidare vor primi destinația stabilită în actul de constituire sau statut ori destinația stabilită în hotărârea organului competent luată înainte de dizolvare.

(2) În lipsa unei asemenea prevederi în actul de constituire sau statut ori în lipsa unei hotărâri luate în condițiile alin.(1), precum și în cazul în care prevederea sau hotărârea este contrară legii sau ordinii publice, la propunerea lichidatorului, bunurile rămase după lichidare se atribuie de instanța competentă, prin hotărâre supusă numai apelului, unei persoane juridice cu scop identic sau asemănător, dacă prin lege nu se prevede altfel. Atunci când există mai multe astfel de persoane juridice, lichidatorul propune cel puțin 3 persoane juridice, caz în care bunurile se atribuie prin tragere la sorți.

(3) În cazul în care persoana juridică a fost dizolvată pentru motivele prevăzute la art.245 lit.d), precum și în cazul în care nicio persoană juridică nu este de acord cu preluarea bunurilor rămase după lichidare în condițiile alin.(2), acestea vor trece în proprietatea comunei, orașului sau municipiului în a cărui rază teritorială se află bunurile.

(4) În toate cazurile, transmiterea dreptului de proprietate asupra bunurilor rămase după lichidare are loc la data preluării lor de către beneficiari, dacă prin lege nu se prevede altfel. Procesul-verbal de predare-primire și hotărârea judecătorească rămasă definitivă, în cazurile prevăzute la alin.(2) ori (3), constituie titlu de proprietate sau, după caz, pot servi drept temeii juridice pentru intabularea în cartea funciară. În cazul bunurilor imobile, dispozițiile art.1.244 și cele în materie de carte funciară rămân aplicabile”.

¹² Când o universalitate de bunuri este constituită prin lege, ea este numită *universalitate juridică*. Aceasta este formată nu numai din drepturile (bunurile) respective, considerate împreună, ca *latură activă*, ci și din obligațiile (datoriile titularului), ca *latură pasivă* a universalității. Fiind o universalitate formată în puterea legii, ea există independent de voința titularului, trăsătură care o deosebește fundamental de simplele universalități de fapt.

Și din acest punct de vedere moștenirea se opune transmisiunii între vii, căci, în acest din urmă caz, transmisiunea nu poate avea ca obiect decât bunuri privite izolat (*ut singuli*), iar nu patrimoniul sau fracțiuni dintr-un patrimoniu.

Moștenirea, dimpotrivă, nu este o transmisiune a unor bunuri singulare privite în individualitatea lor specifică, ci ea constă în transmiterea unei averi, a acelei universalități care este patrimoniul. Moartea, suprimând pe titularul patrimoniului, face posibilă trecerea acestuia asupra altor persoane.

Transmisiunea universală sau cu titlu universal a moștenirii, adică a întregii succesiuni sau a unei fracțiuni din ea, se săvârșește în chiar clipa când defunctul își dă ultima suflare.

La această dată moștenitorul legal sau legatarul, universal sau cu titlu universal, dobândește fără nicio formalitate, și chiar fără să știe, drepturile ce aparțineau defunctului.

Într-adevăr, în sistemul legii române, moștenitorul nu trebuie să facă vreun demers. El nu trebuie să meargă spre moștenire, ci moștenirea îl cuprinde, în puterea legii sau testamentului.

Pentru a preciza drepturile ce se transmit prin moștenire, trebuie să facem anumite distincții:

- Obiectul transmisiunii succesoriale fiind patrimoniul, iar acesta trecând asupra succesorilor în temeiul unei chemări fie la întreg, fie numai la o anumită fracțiune, transmiterea moștenirii poate fi *universală* sau *cu titlu universal*.

Așadar, transmisiunea poate privi întreg patrimoniul sau numai o fracțiune din patrimoniul defunctului. Trebuie observat că uneori patrimoniul defunctului este transmis pe fracțiuni, către diferiți succesori, caz în care fiecare dintre aceștia dobândește, partea din moștenire ce i se cuvine.

- Transmisiunea succesorală având ca obiect un patrimoniu, iar acesta fiind alcătuit nu numai din drepturi, dar și din obligații,

în mod necesar prin moștenire se transmit nu numai drepturile, ci și obligațiile defunctului.

Transmisiunea succesorală este, prin urmare, atât *activă*, cât și *pasivă*, ceea ce o deosebește de transmisiunile operate prin acte între vii, căci acestea nu pot transmite obligații, ci numai drepturi.

Într-adevăr, potrivit legii noastre civile, persoana debitorului, buna sa credință sunt esențiale și nu pot fi despărțite de obligație. În aceste raporturi, datoriile nu se pot transmite prin acte între vii. Transmisiunea datoriilor unei persoane fizice se poate opera însă prin moștenire, căci ea are drept obiect o universalitate.

- Drepturile transmise prin moștenire nu sunt privite în individualitatea lor, ci numai ca părți alcătuitoare ale patrimoniului.

Ca urmare, transmisiunea activă a acestei universalități se va efectua și va fi opozabilă terțelor persoane fără a fi condiționată de săvârșirea formalităților de publicitate prevăzute de lege pentru fiecare dintre aceste drepturi. De pildă, dacă în moștenire se află terenuri, dreptul de proprietate asupra lor se va transmite prin moștenire și va fi opozabil terților fără înscriere în cartea funciară.

Reținem aici numai că bunuri singulare din moștenire pot face obiectul unei transmisiuni pentru cauză de moarte. Astfel, cel ce lasă moștenirea poate să dispună prin testament de un anumit bun al său. În acest caz operează o transmisiune *cu titlu particular*.

2. Principiul unității și indivizibilității moștenirii

a) În succesiune patrimoniul fiind privit ca un tot unitar, și moștenirea este în principiu *unitară*.

Aceasta înseamnă că moștenirea alcătuiește, în principiu, o singură masă succesorală; ea nu se frânge într-o pluralitate de moșteniri și, ca urmare, este guvernată de aceleași norme juridice,

fără a se face deosebire între bunurile succesoriale după natura și originea lor (bunurile paterne, ale rudelor tatălui și cele materne, ale rudelor mamei etc.).

Acest caracter unitar al moștenirii comportă în dreptul civil român unele excepții:

- când patrimoniul defunctului cuprinde și drepturi de autor, transmiterea acestora este supusă unor norme stabilite de legea specială. Astfel, devoluțiunea succesorală a dreptului de autor derogă de la dreptul comun prin aceea că prerogativele patrimoniale ce derivă din acest drept nu se transmit prin moștenire decât cu titlu temporar, fie, în unele cazuri, pe durata vieții moștenitorului, fie, în altele, pe anume termene statornicite de lege¹³;

- potrivit art.974 C.civ., în cazul în care soțul supraviețuitor vine în concurs cu alți moștenitori decât cu descendenții, el poate invoca dreptul succesoral special pe care, după cum vom vedea, legea îl acordă în afară de porțiunea sa din moștenire, asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților¹⁴;

- dacă defunctul este străin, proprietar de bunuri aflate în România, ori un român având bunuri în străinătate, succesiunea va fi supusă, în ceea ce privește imobilele, legii situării lor,

¹³ A se vedea, T. Pop, *În legătură cu transmiterea prin moștenire a dreptului patrimonial de autor*, în „Revista română de drept” nr.12/1973, p.52-62.

¹⁴ De precizat este că actualul Cod civil reglementează *clauza de preciput* - art.333 și art.367 lit.t) stipulată printr-o convenție matrimonială, prin care se poate stabili ca soțul supraviețuitor să preia fără plată, înaintea partajului moștenirii, unul sau mai multe dintre bunurile convenite prin care soții sau viitorii soți le dețin în devălmășie sau coproprietate, clauza nefiind suspusă raportului, ci numai reducțiunii, în condițiile art.1096 alin.1 și 2 C.civ. (Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p.12).

abstracție făcând de cetățenia celui ce lasă moștenirea (*lex rei sitae*), iar cât privește mobilele, legii naționale a defunctului, indiferent de locul unde s-ar afla aceste mișcătoare (*lex personalis est lex patria*);

- în dreptul român, coexistența moștenirii legale cu cea testamentară este admisă¹⁵. Altfel spus, succesiunea testamentară nu înlătură pe de-a-ntregul pe cea legală decât dacă s-a instituit un legatar universal și nu sunt moștenitori rezervari. Astfel, ori de câte ori s-a instituit prin testament un legatar universal și există moștenitori rezervari, adică moștenitori cărora legea le rezervă o parte din moștenire chiar împotriva voinței liberale a defunctului, succesiunea se va deferi potrivit legii, cât privește transmisiunea rezervei către moștenitorii rezervari, iar pentru rest, ea va fi atribuită potrivit testamentului.

Alte derogări de la principiul transmiterii moștenirii sunt prevăzute de alte acte normative, de exemplu, Legea nr.18/1991 referitoare la reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor (art.13) și Legea nr.10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 – 22 decembrie 1989 (art.4 alin.3) etc.¹⁶

¹⁵ În sistemul sclavagist al dreptului roman, principiul unității succesiunii mai avea și un alt înțeles, și anume că moștenirea nu putea fi deferită în parte prin lege, iar restul prin testament. Această regulă era consecința necesară a faptului că, în dreptul roman, testamentul, pentru a fi valabil, trebuia să cuprindă o instituire de moștenitor ce alcătuia temeiul testamentului (*caput et fundamentum testamenti*), iar instituirea nu se putea face decât privitor la întreaga moștenire. Pe cale de consecință, testamentul, atribuind întreaga moștenire eredelui instituit, înlătură în mod necesar pe de-a întregul transmiterea moștenirii în puterea legii. A se vedea și C. Bârsan, *Concursul calității de succesor legal cu aceea de moștenitor testamentar cu privire la terenuri*, în „Revista română de drept” nr.7/1982, p.31-35; T. Pop, *Examen critic al practicii judecătorești și al literaturii juridice privitoare la admisibilitatea transmiterii terenurilor prin testament moștenitorilor legali*, în „Revista română de drept” nr.11/1982, p.23.

¹⁶ Fr. Deak, R. Popescu, *op.cit.*, p.54-55.

b) Patrimoniul persoanei fizice fiind privit în cazul moștenirii ca un tot indivizibil, și transmisiunea succesorală este *indivizibilă*. Drept urmare, acceptarea sau renunțarea la moștenire are un caracter indivizibil, în înțelesul că nu se poate accepta o parte din moștenire și renunța la rest.

Același principiu al indivizibilității moștenirii ne explică de ce, dacă la moștenire sunt chemați mai mulți moștenitori, fiecare având vocație la întreaga avere, renunțarea sau înlăturarea de la moștenire pentru nevrednicie a unuia dintre ei face să crească, de drept, părțile comoștenitorilor (dreptul de acrescământ).

§3. DESCHIDEREA MOȘTENIRII

1. Preliminarii

Moștenirea se transmite către moștenitori numai din momentul deschiderii sale. Până în acest moment, moștenitorii nu pot dobândi niciun drept asupra bunurilor moștenirii.

Prin *deschiderea moștenirii* (succesiunii) înțelegem faptul ce dă naștere transmisiunii succesoriale.

Potrivit legii, numai moartea persoanei are ca efect deschiderea moștenirii (art.954 C.civ.). Disparația unei persoane, chiar constatată judecătorește, nu poate avea un asemenea efect, deoarece „*cel dispărut este socotit a fi în viață, dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă*” (art.53 C.civ.).

Moartea naturală a aceluia care lasă moștenirea poate fi constatată în mod fizic prin examenul cadavrului, iar dacă aceasta nu este cu putință, instanța judecătorească, prezumând-o, o poate declara prin hotărâre. Hotărârea declarativă produce efectele morții de la data stabilită prin hotărâre ca fiind aceea a decesului (art.52 alin.1 C.civ.).